

DI TÍCH KHẢO CỔ CÁT TIÊN VỚI SỰ PHÁT TRIỂN KINH TẾ - XÃ HỘI CỦA TỈNH LÂM ĐỒNG HIỆN NAY

THS. DƯƠNG HOÀNG LỘC*

TÓM TẮT

Từ năm 1985, sau khi di tích khảo cổ Cát Tiên được phát hiện, đến nay di tích đã được khai quật 8 lần - vào các năm 1994, 1996, 1998, 2001, 2003, 2006. Kết quả khai quật cho thấy, đây là một di tích có giá trị độc đáo về lịch sử, văn hóa, khoa học và nghệ thuật. Bài viết tập trung giới thiệu tổng quan về di tích, qua đó đề xuất một số giải pháp bảo vệ và phát huy giá trị di tích gắn với phát triển kinh tế - xã hội của tỉnh Lâm Đồng trong bối cảnh hiện nay.

Từ khóa: di tích khảo cổ; Cát Tiên; Lâm Đồng.

ABSTRACT

Since 1985, after the discovery of Cát Tiên archeological site, the heritage site has been excavated 8 times in 1994, 1996, 1998, 2001, 2003, and 2006. The result shows that the heritage has the unique values on history, culture, science and art. The paper overviews on heritage site, and put forward some solutions to protect and promote the heritage site in the socio-economic development in Lâm Đồng province in today context.

Key words: Archeological site; Cát Tiên; Lâm Đồng Province.

1. Vài nét về di tích khảo cổ học Cát Tiên

Di tích khảo cổ học Cát Tiên nằm cách thị trấn Cát Tiên 10 km về hướng Đông, trải dài khoảng 15km theo tả ngạn sông Đồng Nai từ xã Quảng Ngãi đến xã Đức Phổ và Gia Viễn (huyện Cát Tiên - tỉnh Lâm Đồng). Khu trung tâm của di tích thuộc địa bàn xã Quảng Ngãi, với 7 cụm di tích chính, phân bố gần nhau. Phạm vi của di tích này còn có thể mở rộng ra các địa bàn khác dọc theo sông Đồng Nai và có quan hệ với nhiều khu vực khác¹.

Giá trị lịch sử và văn hóa của di tích này là góp phần quan trọng vào việc nghiên cứu những nền văn hóa cổ ở Nam Bộ, nhất là trong các thế kỉ VIII - X². Mặt khác, theo Lê Đình Phụng: Cát Tiên được xem như một đô thị tôn giáo trên vùng đất phương Nam³. Đây là một đặc trưng nổi bật của di tích Cát Tiên với một tập hợp nhiều kiến trúc tôn giáo trên một không gian rộng lớn. Quả thật vậy, các di tích được phát hiện đều thuộc về kiến trúc tôn giáo - Hindu giáo, với Shiva giáo là chủ đạo. Đó là đền thờ thần Mặt Trời (hồ thám sát 03.CT.H2), đền thờ thần Shiva (gò 7), đền thờ thần Shiva và Vishnu (gò 6B), đền thờ thần Shiva và các vị thần khác (gò 6A), đền

thờ thần Shiva (gò 4), đền thờ thần Shiva (gò 5), đền thờ thần Shiva và Vishnu (gò 3), đền thờ thần Shiva và các thần khác (gò 1)⁴. Đặc biệt, tại gò 1, đã phát hiện bộ linga và yoni, được cho là lớn nhất Đông Nam Á, với chiều dài 2,26m, linga cao 2,1m và có đường kính 80cm. Di tích này có nét đặc thù riêng, mang đậm bản sắc văn hóa của cư dân vùng đất này và có mối quan hệ chặt chẽ với các nền văn hóa chịu ảnh hưởng chung từ văn hóa Ấn Độ, như văn hóa Champa, Óc Eo⁵. Đặc biệt, riêng hai tác giả Đặng Văn Thắng và Phan Anh Tú, qua cách tiếp cận từ thuyết vũ trụ luận Ấn Độ giáo, đã đưa ra nhận định thú vị về di tích khảo cổ Cát Tiên như sau: "Khảo sát của chúng tôi cho thấy, thánh địa mang ý nghĩa triết học Shiva giáo về trung tâm vũ trụ và thể chế chính trị kiểu thần vương, phổ biến ở những quốc gia chịu ảnh hưởng văn hóa Ấn Độ. Với cách hoạch định vị trí, phương vị và tầm ảnh hưởng của thánh địa với các vùng xung quanh trong tiểu quốc đã cho thấy những công trình sư và kiến trúc sư thời xưa thuộc vào tầng lớp trí thức cao cấp của xã hội. Việc am hiểu triết học tôn giáo, địa lý cảnh quan và chính trị học rồi áp dụng một cách hài hòa vào việc kiến tạo một thánh địa và hoạch định phạm vi của một tiểu quốc phải xuất

* *Đại học Khoa học xã hội và nhân văn
Thành phố Hồ Chí Minh*

phát từ những con người đầy kinh nghiệm và được đào tạo bài bản trong nền giáo dục chịu ảnh hưởng của văn minh Ấn Độ”⁶.

Những phế tích mà các nhà khảo cổ học tìm thấy ở Cát Tiên bao gồm đền thờ thần, đài thờ, hệ thống dẫn nước, đường đi, lò gạch (được xây bằng gạch, đá). Điều này cho phép chúng ta liên tưởng đến việc, phải chăng, cư dân thời kỳ này đã biết sản xuất ra gạch có độ mịn cao, độ hút ẩm lớn và chế tác được đồ gốm, hiện vật bằng vàng và nhiều hiện vật thờ tự bằng chất liệu đá và kim loại có trình độ kĩ thuật cao? Tại di tích này, đã phát hiện được khoảng hơn 1.000 mẫu hiện vật (hiện đang lưu trữ tại Bảo tàng Lâm Đồng và Ban Quản lý di tích Cát Tiên). Trong đó, có nhiều loại quý hiếm, độc bản, mang dấu ấn văn hóa của một cộng đồng cư dân cổ sống trên địa bàn Nam Tây Nguyên. Nhiều hiện vật, như gạch, ngói, gốm, được sản xuất tại chỗ, đã góp phần minh chứng cho trình độ phát triển kĩ thuật của chủ nhân di tích. Bên cạnh hiện vật là đồ trang sức bằng kim loại, đá quý, những lá vàng cho đến các hiện vật như hộp bạc có chạm gò hình sư tử, hoa văn đặc biệt cầu kỳ, tinh xảo, cho đến những hiện vật đồng, ... , được cho là đến từ các nền văn hóa xa xôi mà có thể từ vùng Trung Á, Địa Trung Hải, Ấn Độ. Trong số những hiện vật thu thập qua các đợt khai quật, đặc sắc nhất và phong phú nhất về chất liệu, kiểu dáng là những bộ sinh thực khí linga, linga-yoni, yoni bằng bạc, vàng, đồng, thạch anh, đá, đất nung. Sự phong phú của loại hình linga, yoni ở Cát Tiên cho thấy tầm vóc của di tích, với những nét riêng bản địa, thể hiện qua những nét chạm khắc, chất liệu, loại hình linga, yoni rất hiếm hoi, khó có thể tìm thấy ở nơi khác trên thế giới⁷.

Về niên đại của di tích khảo cổ học Cát Tiên, hiện vẫn chưa có sự thống nhất giữa các nhà khảo cổ học. Tuy nhiên, gần đây, Đặng Văn Thắng đã đưa ra niên đại di tích này theo cách nhìn về sự phát triển của nó qua các thời kì: niên đại sớm nhất của di tích Cát Tiên chính là đền thờ thần Mặt Trời, có niên đại thế kỉ III - IV trước Công nguyên; tiếp đó là niên đại thế kỉ X qua đền 2A, nhà dài 2C, 2D và 8A, nhà dài 8B, 8C. Đền thờ thần Shiva ở gò A.1 với kích thước lớn, có bộ linga-yoni vĩ đại, hoa văn dập nổi cao trên lá vàng rất đẹp. Đây là lá vàng đẹp nhất so với những lá vàng tìm được ở Cát Tiên. Đó là những chứng cứ chứng tỏ đền thần ở gò 1 có niên đại muộn nhất, khoảng thế kỉ XI - XII⁸.

Ai là chủ nhân của di tích khảo cổ học Cát Tiên? Đây là một vấn đề còn bỏ ngỏ và hiện có nhiều giả thuyết khác nhau. Vẫn chưa có dấu vết gì về người

Mạ, một tộc người bản địa ở Cát Tiên, là chủ nhân kiến tạo nên di tích này, ngoại trừ những câu chuyện được họ kể lại - đây là một nơi linh thiêng và đã diễn ra cuộc chiến giữa họ với người Chăm. Người Chăm rút đi, trước đó, họ chôn vàng bạc, chum chóc bên dưới di tích.

Khu di tích Cát Tiên đã được Bộ Văn hóa - Thông tin (nay là Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch) xếp hạng di tích quốc gia năm 1997 và được Thủ tướng Chính phủ xếp hạng di tích quốc gia đặc biệt ngày 31/12/2014.

2. Di tích khảo cổ học Cát Tiên trong mối quan hệ với sự phát triển kinh tế - xã hội tỉnh Lâm Đồng

Lâm Đồng là một tỉnh thuộc Nam Tây Nguyên, với diện tích tự nhiên là 9.765 km², dân số trên 1 triệu người và rất có tiềm năng phát triển nông nghiệp. Đặc biệt, tỉnh này còn là một điểm đến của khách du lịch trong và ngoài nước để thụ hưởng không khí mát mẻ và những khoảnh khắc yên bình của thành phố Đà Lạt được xây dựng từ thời Pháp thuộc. Vì thế, sự phát triển du lịch lần kinh tế - xã hội của Lâm Đồng tập trung về khu vực phía Bắc và Đà Lạt là trung tâm. Năm 2015, ước tính Lâm Đồng đón 5,4 triệu du khách, trong đó có hơn 240 ngàn khách quốc tế⁹. Do vậy, du lịch là một ngành kinh tế chủ lực, đóng góp rất lớn vào sự phát triển của tỉnh Lâm Đồng trong nhiều năm qua.

Với tiềm năng về tự nhiên và nhân văn, du lịch Lâm Đồng phát triển khá đa dạng, kết hợp loại hình du lịch sinh thái, du lịch văn hóa, du lịch nghỉ dưỡng và gần đây có thêm du lịch tâm linh, đáp ứng nhu cầu hưởng thụ, trải nghiệm của khách du lịch. Tuy nhiên, việc đa dạng hóa sản phẩm du lịch dựa trên khai thác các giá trị tự nhiên, văn hóa của địa phương là một yêu cầu thiết thực, cấp bách để thúc đẩy phát triển du lịch Lâm Đồng trong thời gian tới. Lâm Đồng đã xây dựng được thế mạnh du lịch của mình với sản phẩm du lịch ngày càng phong phú, đa dạng. Tuy nhiên, việc triển khai xây dựng thêm các sản phẩm, dịch vụ du lịch có tính đặc trưng để phục vụ nhu cầu của du khách gắn với “một chuyến đi, nhiều điểm đến” đang là một vấn đề đặt ra cho địa phương. Vì vậy, trong tương lai, việc phát triển du lịch của tỉnh này sẽ ưu tiên đầu tư mở rộng về khu vực phía Nam, trong đó có các huyện Cát Tiên, Đạ Tẻ và Đạ Huoai, vốn có nhiều tiềm năng về tài nguyên thiên nhiên, với những cánh rừng, thác nước, hồ, núi, cánh đồng phì nhiêu đang cần được đánh thức.

Di tích khảo cổ Cát Tiên là một di sản văn hóa độc đáo, rất cần được bảo vệ và phát huy giá trị để phát triển kinh tế - xã hội của địa phương, trong đó có ngành Du lịch. Vậy làm sao để di tích này là một điểm đến của du khách trong và ngoài nước mỗi khi đặt chân đến Lâm Đồng đang là một vấn đề quan tâm của chính quyền và người dân địa phương. Làm được điều này sẽ tạo ra một động lực để thúc đẩy du lịch văn hóa ở các địa phương thuộc phía Nam tỉnh Lâm Đồng phát triển, trong đó có huyện Cát Tiên. Đồng thời, nó còn mang ý nghĩa như một tiền đề tạo ra cơ hội giúp cho kinh tế - xã hội những nơi này có điều kiện phát triển mạnh mẽ hơn. Mặt khác, thông qua hoạt động du lịch, sẽ giúp cho việc bảo vệ và phát huy giá trị của di tích khảo cổ Cát Tiên được tốt hơn nữa. Và, không thể không nhắc đến nền văn hóa bản địa của tộc người Mạ và cư dân Cát Tiên đang nắm giữ, vốn là một thế mạnh của nơi này, sẽ được du khách quan tâm và trải nghiệm với nhiều điều lý thú. Nhân đây, chúng tôi muốn nói thêm về huyện Cát Tiên. Đây là một địa phương vùng sâu, vùng xa của tỉnh Lâm Đồng, nằm cách xa các trục giao thông trọng điểm, nên khó khăn trong việc di chuyển, kinh tế lại kém phát triển, chủ yếu là nông nghiệp, nên thu nhập của người dân còn thấp. Do đó, theo định hướng phát triển kinh tế - xã hội huyện Cát Tiên giai đoạn 2015-2020 và các năm tiếp theo, cơ cấu kinh tế cần chuyển dịch theo hướng tăng dần tỷ trọng ngành thương mại - dịch vụ - du lịch, tiểu thủ - công nghiệp, xây dựng và giảm tỷ trọng ngành nông - lâm nghiệp. Để thực hiện đúng hướng phát triển này, việc phát triển ngành kinh tế dịch vụ, du lịch - thể mạnh tiềm năng của huyện là hướng đi theo xu hướng phát triển bền vững trong thời gian tới¹⁰. Phát triển du lịch huyện Cát Tiên để đưa địa phương từng bước phát triển kinh tế - xã hội bền vững là một định hướng đúng và mong muốn chính đáng, hoàn toàn có cơ sở của chính quyền và người dân địa phương.

Tại sao di tích khảo cổ Cát Tiên có thể gắn với phát triển du lịch tỉnh Lâm Đồng, trở thành một điểm đến cho du khách trong và ngoài nước? Di tích Cát Tiên là một di sản văn hóa rất có giá trị trên nhiều phương diện: lịch sử, văn hóa, nghệ thuật, kiến trúc, tôn giáo... Trong sách *Bảo tồn, làm giàu và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống Việt Nam trong đổi mới và hội nhập* do Ngô Đức Thịnh (chủ biên) như đã nhắc đến một định hướng quan trọng: Sản nghiệp văn hóa là những

di sản văn hóa có giá trị cao về nhiều mặt (giá trị lịch sử, giá trị văn hóa, nghệ thuật,...) đáp ứng được những nhu cầu tham quan, tìm hiểu, khám phá của nhân dân, có thể đưa vào khai thác mang lại những giá trị kinh tế cao, vừa đóng góp vào nền kinh tế quốc dân, vừa tạo ra nguồn lực có thể đầu tư trở lại nhằm bảo tồn và phát huy bản thân di sản văn hóa ấy. Chính thông qua hoạt động quảng bá sản nghiệp văn hóa và các giá trị văn hóa, di sản văn hóa truyền thống dân tộc được người dân tiếp nhận một cách sâu sắc hơn¹¹. Mặt khác, về phương diện sản phẩm du lịch, việc khai thác các giá trị văn hóa bản địa sẽ là một nguồn tài nguyên lớn đóng góp vào việc xây dựng cũng như đa dạng hóa sản phẩm du lịch, đáp ứng nhu cầu học hỏi và khám phá của con người hiện đại. Vì thế, chúng tôi hoàn toàn chia sẻ với định nghĩa sản phẩm du lịch của JohnWiley như sau: Một khi điểm đến được mời chào bán tức là một điểm mà khách du lịch mong muốn được đến thăm, thì phải được phát triển sản phẩm một cách tổng thể. Phải đảm bảo được cơ sở hạ tầng tương xứng. Phải mở rộng và trình diễn được di sản văn hoá của mình. Cần phải phát triển một hệ thống đầy đủ và đa dạng về khách sạn và các cơ sở lưu trú khác, nhà hàng và các dịch vụ, hệ thống vận chuyển nội địa và các dịch vụ liên quan khác. Và, phải huy động phát triển được tất cả các loại hình nghệ thuật đương đại và các hoạt động văn hoá¹². Theo đó, di tích khảo cổ Cát Tiên cần trở thành một điểm đến cho du khách trong và ngoài nước mỗi khi đặt chân đến Lâm Đồng, đóng góp vào sự phát triển kinh tế - xã hội của địa phương trong tương lai.

3. Một số giải pháp để di tích khảo cổ Cát Tiên trở thành một điểm đến du lịch của tỉnh Lâm Đồng

Trên cơ sở những vấn đề vừa đề cập và kết quả đi thực địa, trao đổi với Ban Quản lý Di tích Cát Tiên, cũng như cộng đồng, chúng tôi đề xuất một số giải pháp nhằm đưa di tích khảo cổ Cát Tiên trở thành một điểm đến du lịch của tỉnh Lâm Đồng, cụ thể như sau:

- Thứ nhất, khâu quan trọng nhất trong việc phát huy giá trị của di tích này gắn với du lịch chính là vấn đề con người, mà ở đây chính là các thành viên của Ban Quản lý Di tích. Họ là những người có chuyên môn, am hiểu về di tích và có tâm huyết. Thế nhưng, trước nhu cầu mới đặt ra, theo chúng tôi, cần thiết phải trang bị kiến thức và kĩ năng về du lịch cho họ thông qua các khóa học, tập huấn

thật sự chất lượng. Đồng thời, cần có kế hoạch đưa họ đi tham khảo, học hỏi các mô hình du lịch gắn với di sản văn hóa, di tích ở trong nước (Hội An, Hoàng thành Thăng Long, Gò Tháp,...) cũng như ngoài nước (Thái Lan, Campuchia, Myanmar,...) để tăng cường nhận thức và rút kinh nghiệm để áp dụng cho di tích. Chúng tôi nghĩ rằng, con người là khâu quyết định của mọi sự phát triển ở bất kỳ lĩnh vực gì, trong đó có du lịch.

- Thứ hai, muốn phát triển du lịch không phải là chuyện một ngày, mà đó là từng bước đi vững chắc, có kế hoạch và định hướng tốt, đúng đắn, phù hợp, nhất là xác định rõ loại hình du lịch phù hợp với di tích này. Cho nên, để du khách đến với di tích Cát Tiên cần phải có sự tham khảo từ các chuyên gia du lịch trong và ngoài nước, đại diện các công ty lữ hành, ý kiến của cộng đồng và từ những du khách đã từng đặt chân đến đây. Chẳng hạn, theo chúng tôi, hướng du khảo nên là một ưu tiên hàng đầu và trước mắt cần phải xác định rõ đối tượng ưu tiên hiện nay đến với di tích này là ai? Phải chăng, đó là sinh viên các trường đại học và cao đẳng trong và ngoài nước thuộc các chuyên ngành văn hóa, khảo cổ, nhân học, lịch sử,... - đến để nghiên cứu? Và, còn có các nhà khoa học trong và ngoài nước? Làm sao để kết nối đưa họ đến với di tích này? Vai trò của họ trong việc quảng bá di tích này như thế nào? Đây là những vấn đề cần xác định rõ để ưu tiên chọn lựa hướng phát triển du lịch phù hợp cho di tích trong thời điểm khởi đầu cũng như về sau.

- Thứ ba, để di tích khảo cổ Cát Tiên trở thành một điểm đến du lịch thì phải có kế hoạch chỉnh trang diện mạo, xây dựng thêm nhiều hạng mục, nâng cấp và cải tạo hạ tầng toàn bộ khuôn viên di tích - Dĩ nhiên, các công việc này đều phải được triển khai trên cơ sở tuân thủ các nguyên tắc khoa học về bảo tồn di tích và hướng đến mục tiêu bảo tồn bền vững di tích. Hiện nay, hạ tầng của di tích vẫn còn trong tình trạng cũ kỹ, quá đơn sơ, thậm chí Ban Quản lý chưa có một trụ sở khang trang để làm việc. Do vậy, việc đầu tư tài chính để xây dựng và nâng cấp di tích là một việc làm cấp bách hiện nay để góp phần bảo vệ và phát huy giá trị của di tích. Mặt khác, cần xây dựng một bảo tàng mang dáng dấp hiện đại để lưu giữ và trưng bày hiện vật đã thu thập được. Hệ thống giao thông đi lại trong khuôn viên di tích cần được thiết kế cho xe điện để du khách có thể tham quan hết các đền thờ đã được phát hiện. Song song với đó, cần đầu tư thiết kế lại

hệ thống cây xanh, tạo khung cảnh đẹp và phù hợp với không gian di tích này.

- Thứ tư, cần tăng cường đầu tư cho khâu thuyết minh, mở rộng giới thiệu và quảng bá di tích này nhiều hơn nữa. Thiết nghĩ, công việc thuyết minh phải dành cho những người có kiến thức sâu về phương diện lịch sử, văn hóa, nghệ thuật và tôn giáo, kể cả môi trường sinh thái của di tích. Có thể đó là những nhân viên trong Ban Quản lý Di tích hoặc các hướng dẫn viên đã được trang bị kiến thức về di tích thì mới tạo nên tính hấp dẫn, độ tin cậy và thuyết phục được du khách. Việc giới thiệu và quảng bá di tích này là một công việc cần được xúc tiến ngay bằng hình thức Facebook, những trang web, báo chí liên quan đến du lịch và văn hóa thông qua các bài viết, thiết kế video giới thiệu sinh động và hấp dẫn về di tích đăng trên các trang mạng để mọi người dễ dàng truy cập. Làm được điều này sẽ giúp các công ty du lịch, các trường đại học và cao đẳng, các cơ quan, tổ chức trong và ngoài nước sẽ có ấn tượng và kích thích họ đến đây tìm hiểu, trở thành một cầu nối quan trọng đưa khách du lịch đến đây.

- Thứ năm, cần đầu tư hơn nữa cho việc xây dựng những hoạt động văn hóa trong khuôn viên di tích cũng như thiết kế các đồ lưu niệm liên quan đến di tích để đáp ứng nhu cầu của khách tham quan và tạo ấn tượng cho họ. Vì vậy, cần có những chương trình trình diễn hoạt động văn hóa trong khuôn viên di tích, có thể đó là trình diễn các bài dân ca, biểu diễn âm nhạc công chiêng, tái hiện lễ hội cúng lúa mới của tộc người Mạ hoặc thậm chí là nghi lễ cầu nguyện của Ấn Độ giáo ở một ngôi đền,... Đồng thời, cần xây dựng bộ sưu tập đồ lưu niệm về di tích, đó là bộ linga - yoni, gạch, mô hình các đền thờ, các đồ thủ công của người Mạ (guì, quần áo, khăn,...) để bán cho du khách. Những sản phẩm mang tính bản địa của huyện Cát Tiên cần được đưa vào đây giới thiệu và bán cho khách du lịch, như: rượu, gạo, diệp hạ châu, rau, măng, chuối hột rừng,... để tăng giá trị của chúng và tạo thêm nguồn thu cho người dân địa phương.

- Thứ sáu, để du khách lưu trú lại Cát Tiên thì cần gắn kết di tích này như là một điểm nhấn du lịch văn hóa với các tài nguyên du lịch khác của địa phương, góp phần thúc đẩy phát triển du lịch nơi đây trong tương lai. Tài nguyên du lịch của huyện Cát Tiên còn là hang Thoát Y, hồ Đắc Lộ, Căn cứ kháng chiến khu ủy VI,... và nhất là Vườn quốc gia Cát Tiên nằm đối diện với di tích, bên kia sông Đạ

Đờn, thu hút khá đông khách du lịch trong và ngoài nước đến tìm hiểu. Mặt khác, chúng tôi muốn nhắc đến tộc người Mạ ở các bon. Phát triển du lịch địa phương làm sao gắn kết với họ để góp phần xóa đói giảm nghèo, là cơ hội để giữ gìn các nét văn hóa truyền thống tộc người Mạ ở địa phương. Vì thế, cần/nên chọn một số bon người Mạ để du khách đến tham quan, tìm hiểu sinh hoạt văn hóa vật chất và tinh thần của họ. Cảnh quan xung quanh cũng như sinh hoạt của cư dân địa phương cần được khai thác để đưa vào du lịch. Đó là những cánh đồng lúa trải dài, những ruộng dâu, ruộng bắp xanh mướt bên bờ sông Đạ Đờn, cảnh đẹp của núi rừng hùng vĩ, của dòng sông Đạ Đờn uốn lượn mềm mại như dải lụa, những mái nhà xây theo kiểu dáng nhà ở quê miền Trung yên bình,... sẽ là những khoảnh khắc thú vị cho du khách khi đặt chân đến đây.

4. Tạm kết

Đối với di tích khảo cổ Cát Tiên, bên cạnh việc tiếp tục nghiên cứu để giải mã những tồn nghi về nó, thì cần khai thác giá trị của di tích để phát triển du lịch - một nguồn lực quan trọng để phát triển kinh tế - xã hội, đồng thời, còn góp phần rất lớn trong việc mở rộng phát triển du lịch ở các tỉnh phía Nam Lâm Đồng trong tương lai. Bên cạnh đó, muốn đưa du khách đến đây thì cần phải có những định hướng đúng, những giải pháp hợp lý và xây dựng sản phẩm du lịch có tính đặc trưng và phù hợp với văn hóa bản địa. Đồng thời, chúng tôi nghĩ rằng, du lịch di tích khảo cổ Cát Tiên là một cơ hội lớn để cộng đồng xã hội, du khách trong và ngoài nước hiểu hơn về giá trị của di tích, góp phần quảng bá, tôn vinh giá trị di sản văn hóa dân tộc trong bối cảnh hội nhập quốc tế hiện nay./.

D.H.L

Chú thích:

- 1- Hà Thị Sương (2015), "Giá trị khảo cổ, lịch sử và văn hóa và nghệ thuật của các di tích khảo cổ Cát Tiên", in trong: Trường ĐHKHXH&NV, *Kỷ yếu Hội thảo khoa học "Di tích khảo cổ Cát Tiên-30 năm nhìn lại"*, 12/2015, tr. 40.
- 2- Bùi Chí Hoàng, Đào Linh Côn (2004), "Khai quật Cát Tiên-Lâm Đồng", in trong: Nhiều tác giả, *Một số vấn đề khảo cổ ở miền Nam Việt Nam*, Nxb. KHXH, H, tr. 319.
- 3- Lê Đình Phụng (2006), *Di tích Cát Tiên Lâm Đồng lịch sử và văn hóa*, Nxb. KHXH, H, tr. 275.
- 4- Đặng Văn Thắng (2015), "Báo cáo đề dẫn Di tích khảo cổ Cát Tiên - 30 năm nhìn lại", in trong: Trường ĐHKHXH&NV, *Kỷ yếu Hội thảo khoa học "Di tích khảo cổ Cát Tiên - 30 năm nhìn lại"*, 12/2015, tr. 1-20.
- 5- Hà Thị Sương (2015), "Giá trị khảo cổ, lịch sử và văn hóa

và nghệ thuật của các di tích khảo cổ Cát Tiên", in trong: Trường ĐHKHXH&NV, *Kỷ yếu Hội thảo khoa học "Di tích khảo cổ Cát Tiên-30 năm nhìn lại"*, 12/2015, tr. 41.

6- Đặng Văn Thắng, Phan Anh Tú (2015), "Thánh địa Cát Tiên nhìn từ thuyết vũ trụ luận Ấn Độ giáo", in trong: Trường ĐHKHXH&NV, *Kỷ yếu Hội thảo khoa học "Di tích khảo cổ Cát Tiên-30 năm nhìn lại"*, 12/2015, tr. 109.

7- Hà Thị Sương (2015), "Giá trị khảo cổ, lịch sử và văn hóa và nghệ thuật của các di tích khảo cổ Cát Tiên", in trong: Trường ĐHKHXH&NV, *Kỷ yếu Hội thảo khoa học "Di tích khảo cổ Cát Tiên- 30 năm nhìn lại"*, 12/2015, tr. 44.

8- Đặng Văn Thắng (2015), "Báo cáo đề dẫn Di tích khảo cổ Cát Tiên-30 năm nhìn lại", in trong: Trường ĐHKHXH&NV, *Kỷ yếu Hội thảo khoa học "Di tích khảo cổ Cát Tiên - 30 năm nhìn lại"*, 12/2015, tr. 20.

9-<http://www.dulichvn.org.vn/index.php?category=1005&itemid=31506>

10- Ngô Xuân Hiến, "Báo cáo đề dẫn Hội thảo khoa học Cơ sở khoa học và thực tiễn để chuyển dịch cơ cấu kinh tế huyện Cát Tiên sang hướng phát triển dịch vụ - du lịch giai đoạn 2015-2020 và tầm nhìn đến năm 2030", in trong: Ủy ban Nhân dân huyện Cát Tiên - Trường Đại học Đà Lạt (2015), *Cơ sở khoa học và thực tiễn để chuyển dịch cơ cấu kinh tế huyện Cát Tiên sang hướng phát triển dịch vụ - du lịch giai đoạn 2015 - 2020 và tầm nhìn đến năm 2030*, tr. 2.

11- Ngô Đức Thịnh (chủ biên) (2012), *Bảo tồn, làm giàu và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống Việt Nam trong đổi mới và hội nhập*, H, Nxb. Khoa học xã hội, tr. 281.

12- Nguyễn Thu Hạnh (2011), *Tư duy sáng tạo sản phẩm du lịch*, H, Nxb. Xây dựng, tr. 19.

Tài liệu tham khảo:

- 1- Nguyễn Thu Hạnh (2011), *Tư duy sáng tạo sản phẩm du lịch*, Nxb. Xây dựng, H.
- 2- Lê Đình Phụng (2006), *Di tích Cát Tiên Lâm Đồng lịch sử và văn hóa*, Nxb. KHXH, H.
- 3- Ngô Đức Thịnh (chủ biên) (2012), *Bảo tồn, làm giàu và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống Việt Nam trong đổi mới và hội nhập*, Nxb. Khoa học xã hội, H.
- 4- Nhiều tác giả, *Một số vấn đề khảo cổ ở miền Nam Việt Nam*, Nxb. KHXH, H.
- 5- Trường ĐHKHXH&NV, *Kỷ yếu Hội thảo khoa học "Di tích khảo cổ Cát Tiên - 30 năm nhìn lại"*, 12/2015.
- 6- Ủy ban nhân dân huyện Cát Tiên - Trường Đại học Đà Lạt (2015), *Tài liệu Hội thảo khoa học Cơ sở khoa học và thực tiễn để chuyển dịch cơ cấu kinh tế huyện Cát Tiên sang hướng phát triển khoa học và thực tiễn để chuyển dịch cơ cấu kinh tế huyện Cát Tiên sang hướng phát triển dịch vụ - du lịch giai đoạn 2015 - 2020 và tầm nhìn đến năm 2030*, Cát Tiên, ngày 23/7/2015.
(Ngày nhận bài: 14/7/2016; ngày phản biện đánh giá: 28/7/2016; ngày duyệt đăng bài: 12/08/2016).